

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v108.2025.5>*Ю. В. Заліпаєв*

ORCID: 0009-0009-2159-4358

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Постановка проблеми. Розуміння тенденцій розвитку національного законодавства у конкретній сфері суспільних відносин дозволяє, по-перше, досліджувати правові явища у процесі їх розвитку – починаючи з моменту їх виникнення і до сьогодні (або до моменту їх зникнення), по-друге, виділяти та розкривати ті їх властивості, що існують постійно (незалежно від історичного періоду їх розвитку), і ті, що притаманні правовим явищам лише у конкретний етап їх існування. Не є винятком в цьому сенсі і суспільні відносини інтелектуальної власності. Аналіз і дослідження тенденцій розвитку національного законодавства про інтелектуальну власність дає можливість характеризувати сферу інтелектуальної власності не тільки як суспільні відносини, що мають цивільно-правове регулювання та охорону, а і як суспільні відносини, що є об'єктом адміністративно-правового регулювання та адміністративно-деліктної охорони.

Наприклад, Ю.О. Басова, Г.М. Кожушко та І.В. Шурдук зазначають: «Інформація та знання перетворюються в рушійну силу інноваційного розвитку суспільства, творча розумова діяльність набуває статусу пріоритетної стратегічної діяльності, а проблеми стимулювання та захисту інтелектуальної власності стають першочерговими для всіх країн світу» [1, с. 6]. А щоб її стимулювати та захищати необхідно державі спочатку відповідним чином врегулювати існуючі суспільні відносини інтелектуальної власності. Тобто суспільні відносини інтелектуальної власності набувають наступний алгоритм свого нормативного забезпечення: «регулювання відносин» – «охорона та захист правовідносин» – «стимулювання подальшого розвитку відносин».

Є.А. Кобрусева і І.Д. Горячов стосовно цього зазначають: «Лише за умови створення, придбання, ефективного використання та охорони інтелектуальної власності розвиток економіки країни буде успішним, а ... зростання ролі інституту інтелектуальної власності обумовлює нагальну потребу у дієвих механізмах щодо охорони та захисту інтелектуальної власності в Україні, відповідно потребує проведення додаткових наукових досліджень» [2, с. 536]. Недостатньо врегулювати відносини інтелектуальної власності, держава бере на себе обов'язок охорони та захисту врегульованих відносин (правовідносин).

Отже, інтелектуальна власність без сумніву є інститутом (підгалуззю) цивільного права, втім суспільні відносини інтелектуальної власності мають також адміністративно-правове регулювання та адміністративно-правову охорону, наприклад, у вигляді адміністративної відповідальності за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності.

Аналіз адміністративно-деліктного законодавства з точки зору динаміки розвитку його охоронних норм у сфері інтелектуальної власності дає можливість у динаміці простежити особливості розвитку національного законодавства у відповідній галузі суспільних відносин, тобто з визначенням як помилок, так і переваг у існуючому правовому регулюванні.

Метою статті є аналіз особливостей розвитку адміністративно-деліктного законодавства України щодо захисту права інтелектуальної власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання нормативного забезпечення розвитку інституту інтелектуальної власності досліджувалися в працях таких вчених як Г.О. Андрущук, О.М. Бандурка, Ю.О. Басова, О.Б. Бутнік-Сіверський, А.С. Васильєв, К.М. Горбачова, Г.В. Довгань, Л.В. Коваль, А.Т. Комзюк, Г.В. Корчевний, Л.В. Осовітня, О.П. Орлюк, Л.І. Работягова, О.Д. Святоцький, І.В. Шурдук та ін. Втім, поодинокі наукові дослідження проблем адміністративної відповідальності у сфері інтелектуальної власності свідчать про відсутність системних теоретичних уявлень про адміністративно-правовий захист інтелектуальної власності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Стаття 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) має сьогодні наступну назву «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності» [3, ст. 51-2], але з такою назвою і з таким змістом вона була закріплена в нормативно-правовому акті лише у 2022 році [4]. До цього ж ця стаття мала різний зміст та навіть назву, на що і хочемо звернути увагу.

Отже, ст. 51-2 КУпАП з'явилася в кодифікованому нормативно-правовому акті про адміністративну відповідальність у 1994 році, що було обумовлено прийняттям Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» [5], і називалася вона «Порушення прав власника патенту на сорти рослин» [6]. Склад даного правопорушення мав наступні особливості:

а) безпосередній об'єкт правопорушення складали правовідносини у сфері набуття і реалізації прав на сорти рослин;

б) об'єктивна сторона полягала, по-перше, у використанні запатентованого сорту рослин без згоди власника патенту, по-друге, у використанні запатентованого сорту рослин «під назвою, що відрізняється від назви, під якою його занесено до Державного реєстру сортів рослин України» [5] (тобто об'єктивна сторона правопорушення проявлялася виключно у формі «дії»);

в) суб'єктом правопорушення виступали:

– загальний суб'єкт – деліктоздатна особа (тобто осудна особа та особа, що досягла 16 років);

– спеціальний суб'єкт – службова особа;

г) з суб'єктивної сторони правопорушення могло бути вчинене як умисно, так і з необережності.

У 2001 році стаття отримала назву «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності» [7] (співпадає із сучасною назвою статті) та мала достатньо громіздке визначення. Наприклад, Г.В. Корчевний, аналізуючи особливості складу адміністративного правопорушення, яке передбачене в ст. 51-2 КУпАП, а також специфіку законодавчого формулювання адміністративно-деліктної заборони,

у 2001 році зазначав: «Всі порушення прав інтелектуальної власності повинні бути у новому КУпАП зведені в окрему главу, що матиме назву “Адміністративні порушення прав інтелектуальної власності”. Відповідно, всі відносини стосовно використання цих прав у прив’язці до їх об’єктів логічно становили б окремий родовий об’єкт адміністративних правопорушень. Це відповідає диференціації цих відносин і їх відмінній від права власності природі» [8, с. 15].

Позиція Г.В. Корчєвного була обумовлена складною конструкцією об’єктивної сторони адміністративного правопорушення, адже ст. 51-2 КУпАП відносила до об’єктивної сторони:

- незаконне використання літературного чи художнього твору, а також їх виконання;
- незаконне використання фонограми;
- незаконну передачу організації мовлення;
- незаконне використання комп’ютерної програми;
- незаконне використання бази даних;
- незаконне використання наукового відкриття та винаходу;
- незаконне використання корисної моделі та промислового зразка;
- незаконне використання знака для товарів і послуг;
- незаконне використання сорту рослин;
- незаконне використання інших об’єктів права інтелектуальної власності;
- привласнення авторства на об’єкт права інтелектуальної власності;
- інше умисне порушення прав на об’єкт права інтелектуальної власності.

Тобто законодавець намагався в статті перерахувати всі можливі об’єкти права інтелектуальної власності, що, з одного боку, ускладнювало конструкцію статті, а з іншого боку, демонструвало необізнаність у даному питанні як суб’єктів правотворчої діяльності, так і суб’єктів правозастосовної діяльності (інтелектуальна власність та об’єкти права інтелектуальної власності сприймалися у 2001 році громадянами України як чимось незрозумілим та надуманим). Наприклад, автори науково-практичного коментаря за загальною редакцією А.С. Васильєва і О.І. Миколенка, коментуючи вираз законодавця «інше умисне порушення прав на об’єкт права інтелектуальної власності» [7], зазначають: «Порушення прав на об’єкт інтелектуальної власності може бути здійснено шляхом піратства, плагіату, ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське або суміжні права, творів інтелектуальної праці, здійснення дій, що породжують загрозу порушення авторських і суміжних прав, розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічного оголошення об’єктів авторського права і ін.» [9, с. 149].

Звертаючи увагу на розпорошеність змісту поняття «об’єкти права інтелектуальної власності» в чинному законодавстві (мова йде про 2002 рік) та невизначеність законодавця щодо об’єктивної сторони правопорушення, Г.В. Корчєвний вважав, що існують підстави для виділення правопорушень, які посягають на об’єкти права інтелектуальної власності, в окрему главу Особливої частини КУпАП. Вважаємо його підхід слушним, але виключно з позиції індивідуалізації адміністративної відповідальності. Сьогодні санкція ст. 51-2 КУпАП передбачає розмір

штрафу «від п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, призначених для її виготовлення» [3, ст. 51-2]. Тобто штраф накладається у розмірі від 850 до 5100 грн. В умовах, коли загальними зусиллями держава та суспільство намагаються мінімізувати ризики корупції в діяльності суб'єктів адміністративно-юрисдикційної діяльності, законодавець сам створює корупційні ризики, наділяючи суб'єкта адміністративно-юрисдикційної діяльності такими широкими повноваженнями щодо визначення розміру штрафу. На нашу думку, необхідна диференціація правопорушень, що посягають на об'єкти права інтелектуальної власності, на окремі склади правопорушень, а разом із цим диференціація адміністративного штрафу в залежності від ступеня соціальної шкідливості вчиненого ним діяння. Зрозуміло, це складна теоретична робота, підкріплена матеріалами практики, яку слід здійснити, щоб ст. 51-2 КУпАП в майбутньому отримала шанс для ефективного її застосування.

Отже, редакція ст. 51-2 КУпАП від 2001 року потребувала редагування, адже, по-перше, існує велика кількість об'єктів інтелектуальної власності і перераховувати всі їх у КУпАП немає сенсу, по-друге, в статі передбачалася велика кількість способів вчинення порушень права на об'єкти інтелектуальної власності, що на практиці суттєво ускладнювало застосування заходів адміністративної відповідальності до правопорушників.

В складі правопорушення відбулися і інші зміни:

- безпосередній об'єкт правопорушення складали правовідносини у сфері набуття і реалізації права інтелектуальної власності;
- суб'єктом правопорушення виступали було визнано деліктоздатну особу (тобто осудну особу та особу, що досягла 16 років);
- з суб'єктивної сторони правопорушення вчинялося виключно у формі умислу.

Сучасна редакція ст. 51-2 КУпАП звучить наступним чином: «Незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняються законом» [3, ст. 51-2].

По-перше, законодавець оперує поняттям «об'єкт права інтелектуальної власності» як сталою категорією національного права, яка не потребує додаткових пояснень чи деталізації. Таким позитивним змінам сприяла розробка та прийняття у 2003 році Цивільного кодексу України, в якому у ст. 420 дається повний перелік об'єктів права інтелектуальної власності, до яких належать: «виконання; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці; компіляції даних (бази даних); компонування напівпровідникових виробів; комп'ютерні програми; літературні та художні твори; наукові відкриття; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; фонограми, відеограми, програми організацій мовлення» [10, ст. 420].

По-друге, об'єктивна сторона правопорушення звузилася до двох дій:

- «незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності» [3, ст. 51-2];

– «інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом» [3, ст. 51-2].

Якщо перша протиправна дія не викликає запитань у практикуючих юристів (вона змістовно зрозуміла для використання), то друга – потребує уточнень і конкретизації. Наприклад, автори науково-практичного коментаря КУпАП під редакцією С.В. Петкова зазначають: «В поняття «іншого умисного порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності» в частині авторського права і суміжних прав належить включати будь-яке з діянь, наведених у переліку, закріпленому ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [11, с. 104]. В даному випадку виникає ще одна проблема юридичного характеру, адже нормативно-правовий акт, на який посилаються автори науково-практичного коментаря, втратив чинність. Відповідно виникає потреба співвідношення норм старого і нового законів щодо нормативного закріплення видів порушень авторського права і суміжних прав. Так, Закон України «Про авторське право і суміжні права» [12] від 1993 року у ст. 50 перераховував дев'ять порушень, які потребували як судового, так і інших видів захисту (наприклад, адміністративно-деліктного захисту), тоді як Закон України «Про авторське право і суміжні права» [13] від 2022 року поділяє протиправні дії на дві групи:

1) порушення авторського права і суміжних прав – у частині другій ст. 53 дається вісім видів таких порушень (наприклад, плагіат, кардшейрінг і ін.) і, відповідно, порушені авторські і суміжні права потребують правового захисту;

2) дії, що створюють загрозу порушення авторського права і суміжних прав – у частині другій ст. 53 дається три види таких дій (наприклад, налаштування комп'ютерної програми, що надає доступ до об'єктів авторського права без дозволу відповідних суб'єктів і ін.) і, відповідно, які авторські і суміжні права потребують захисту від таких протиправних дій.

Таким чином, дія ст. 51-2 КУпАП обмежується лише реакцією держави на першу групу протиправних дій, які передбачені в чинному Законі України «Про авторське право і суміжні права» [13], тоді як друга група протиправних дій вимагає застосування інших механізмів захисту авторського і суміжних прав.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На підставі історичного огляду розвитку адміністративно-деліктного законодавства щодо захисту права інтелектуальної власності можна запропонувати наступний висновок.

У розвитку адміністративно-деліктного законодавства щодо захисту права інтелектуальної власності можна виділити чотири етапи:

– перший етап (з 1991 по 1993 роки) відзначився тим, що КУпАП взагалі не передбачав адміністративну відповідальність за порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності;

– другий етап (з 1994 по 2000 роки) характеризувався тим, що адміністративно-деліктний захист охоплював собою лише права на сорти рослин;

– третій етап (з 2001 по 2021 роки) ознаменувався розширенням заходів адміністративної відповідальності за порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності (втім формулювання статті Особливої частини КУпАП викликало багато нарікань з боку теоретиків і практиків);

– четвертий етап (з 2022 року по сьогодні) характеризується оновленням законодавчих підходів як до поняття «порушення прав на об’єкт права інтелектуальної власності» (у сфері цивільно-правового регулювання), так і до викладення змісту правопорушення, передбаченого ст. 51-2 КУпАП (у сфері адміністративно-деліктного регулювання).

Подальший розвиток адміністративно-деліктного законодавства щодо адміністративної відповідальності за порушення прав на об’єкт права інтелектуальної власності має відбуватися з врахуванням видів об’єктів права інтелектуальної власності, тобто шляхом диференціації адміністративних правопорушень в залежності від об’єкта посягання.

Література

1. Басова Ю. О., Кожушко Г. М., Шурдук І. В. Патентознавство та ліцензування : навчальний посібник. Полтава : ПУЕТ, 2019. 165 с
2. Кобрусева Є. А., Горячов І. Д. Становлення та розвиток законодавства України у сфері інтелектуальної власності. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 7. С. 536–538.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
4. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо відповідальності за порушення авторського права і (або) суміжних прав : Закон України від 01.12.2022 р. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 51. Ст. 126.
5. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21.04.1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 21. Ст. 218.
6. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» : Закон України від 25.02.1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 237.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення прав на об’єкти права інтелектуальної власності : Закон України від 05.04.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 117.
8. Корчевний Г. В. Адміністративна відповідальність за порушення авторських та суміжних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. Одеса, 2002. 21 с.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Науково-практичний коментар / За заг. ред. А.С. Васильєва, О.І. Миколенка. Х. : ТОВ «Одіссей», 2010. 1024 с.
10. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
11. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / За заг. ред. С. В. Петкова. К. : Юрінком Інтер, 2020. 792 с.
12. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 64.
13. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 57. Ст. 166.

Анотація

Заліпаєв Ю. В. Особливості розвитку адміністративно-деліктного законодавства щодо захисту права інтелектуальної власності. – Стаття.

В статті здійснено аналіз особливостей розвитку адміністративно-деліктного законодавства України щодо захисту права інтелектуальної власності. Наголошено, що розуміння тенденцій розвитку національного законодавства у конкретній сфері суспільних відносин дозволяє, по-перше, досліджувати правові явища у процесі їх розвитку – починаючи з моменту їх виникнення і до сьогодні (або до моменту їх зникнення), по-друге, виділяти та розкривати ті їх властивості, що існують постійно (незалежно від історичного періоду їх розвитку), і ті, що притаманні правовим явищам лише у кон-

кретний етап їх існування. Не є винятком в цьому сенсі і суспільні відносини інтелектуальної власності. Зроблено висновок, що аналіз і дослідження тенденцій розвитку національного законодавства про інтелектуальну власність дає можливість характеризувати сферу інтелектуальної власності не тільки як суспільні відносини, що мають цивільно-правове регулювання та охорону, а і як суспільні відносини, що є об'єктом адміністративно-правового регулювання та адміністративно-деліктної охорони. Обґрунтовано, що у розвитку адміністративно-деліктного законодавства щодо захисту права інтелектуальної власності можна виділити чотири етапи: перший етап (з 1991 по 1993 роки) відзначився тим, що КУпАП взагалі не передбачав адміністративну відповідальність за порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності; другий етап (з 1994 по 2000 роки) характеризувався тим, що адміністративно-деліктний захист охоплював собою лише права на сорти рослин; третій етап (з 2001 по 2021 роки) ознаменувався розширенням заходів адміністративної відповідальності за порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності (втім формулювання статті Особливої частини КУпАП викликало багато нарікань з боку теоретиків і практиків); четвертий етап (з 2022 року по сьогодні) характеризується оновленням законодавчих підходів як до поняття «порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності» (у сфері цивільно-правового регулювання), так і до викладення змісту правопорушення, передбаченого ст. 51-2 КУпАП (у сфері адміністративно-деліктного регулювання).

Ключові слова: адміністративно-деліктне законодавство, інтелектуальна власність, адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, об'єкт права інтелектуальної власності.

Summary

Zalipayev Yu. V. Peculiarities of the development of administrative tort legislation regarding the protection of intellectual property rights. – Article.

The article analyzes the features of the development of the administrative-delict legislation of Ukraine on the protection of intellectual property rights. It is emphasized that understanding the trends in the development of national legislation in a specific sphere of social relations allows, firstly, to study legal phenomena in the process of their development – from the moment of their emergence to the present day (or until the moment of their disappearance), secondly, to highlight and reveal those of their properties that exist constantly (regardless of the historical period of their development), and those that are inherent in legal phenomena only at a specific stage of their existence. Social relations of intellectual property are no exception in this sense. It is concluded that the analysis and study of the trends in the development of national legislation on intellectual property makes it possible to characterize the sphere of intellectual property not only as social relations that have civil-law regulation and protection, but also as social relations that are the object of administrative-law regulation and administrative-delict protection. It is substantiated that in the development of administrative tort law on the protection of intellectual property rights, four stages can be distinguished: the first stage (from 1991 to 1993) was distinguished by the fact that the Code of Administrative Offenses did not provide for administrative liability at all for violation of rights to intellectual property objects; the second stage (from 1994 to 2000) was characterized by the fact that administrative tort protection covered only rights to plant varieties; the third stage (from 2001 to 2021) was marked by the expansion of administrative liability measures for violation of rights to intellectual property objects (however, the wording of the article of the Special Part of the Code of Administrative Offenses caused many complaints from theorists and practitioners); the fourth stage (from 2022 to the present day) is characterized by the updating of legislative approaches both to the concept of “violation of rights to an object of intellectual property rights” (in the field of civil law regulation) and to the statement of the content of the offense provided for in Art. 51-2 of the Code of Administrative Offences (in the field of administrative tort regulation).

Key words: administrative tort law, intellectual property, administrative liability, administrative offense, object of intellectual property law.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025